

нии первый Президент страны – Н.А.Назарбаев [6, с. 87-100].

В заключении хочется обозначить основные идеи Ыбрая Алтынсарина, которые вряд ли когда то потеряют свою актуальности, такие как:

- идея всеобщего образования народа;
- образование целостной концепции воспитания подрастающего поколения;
- создание демократической системы образования;

- определение целей просвещения и образования – воспитание труженика, патриота, который живет интересами своего народа, человека высоко нравственного и умственно развитого.

Именно система образования формирует будущее общество страны, поскольку роль творцов судьбы страны со временем ляжет на современных детей. Основная задача образования при подготовке обучающихся – это учитывать не только проблемы современного времени, но и те проблемы, что возможно появятся в будущем. Таким образом, сфера образования становится главным инструментом инвестирования в будущее страны. Несомненно, одной из главных задач сферы образования является создание и развитие образованной творческой и компетентной личности, способной жить и процветать в нынешнем динамичном и развивающемся мире, как в интересах самореализации, так и в интересах родного общества и страны, что подтверждают слова великого педагога и просветителя: «Долг каждого из нас – принести посильную лепту на пользу своей Родины» [7, с. 165].

Список литературы

1. **Ильминский Н.И.** Воспоминания об Алтынсарине [Текст]: Н.И. Ильминский // Казань, – 1891. – 250 с.
2. **Казахи. Девятитомный справочник.** Исторические личности, Том 2 [Текст] // А.: "IDK-TIPO", – 1998. – 533 с.
3. **Измаилов А.Э.** Народная педагогика: педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана [Текст]: А.Э. Измаилов // М.: «КолосС», – 1991. – 548 с.
4. **Ситдыков А.С.** Педагогические идеи и просветительская деятельность Ы. Алтынсарина. [Текст]: А.С. Ситдыков // Алматы: "Мектеп", – 1968. – 386 с.
5. **Гусинский Э.** Введение в философию образования. (Об Ы. Алтынсарине, библиотеках, мавзолее Ы. Алтынсарина в совхозе «Мичуринский») Ленинский путь [Текст]: Э. Гусинский // М., – 2000. – 198 с.
6. **Послание Президента Республики Казахстан – Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана.** Стратегия «Казахстан-2050» [Электронный ресурс] // Астана, – 14.12.2012. URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nazarbaeva-narodu-kazahstana-14-dekabrya-2012-g
7. **Джумагулов К.Т.** Ыбрай Алтынсарин и развитие культуры казахского народа. [Текст]: К.Т. Джумагулов // Алма-Ата. – 1984. – 204 с.

ӘОЖ 37.012.8

ҚАЗІРГІ АУЫЛ МЕКТЕБІНІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Турсынбаев А. З. – педагогика ғылымдарының кандидаты, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық Ғылым академиясының жетекші ғылыми қызметкері, Нұр-Сұлтан қ.

Бұл мақалада ауыл мектептерінің өзекті мәселелері қарастырылған. Анықталған проблемалар әлеуметтік-мәдени және экономикалық дағдарыс жағдайымен байланысты. Олар инновациялық жобаларды іске асыруды қиындатады. Бұл қарама-қайшылықтар жалпы білімге тән.

Түйінді сөздер: ауыл мектебі, жаңа технологиялар, инновациялық даму, әлеуметтік тәжірибе.

Бүгінгі таңда қазақстандық мектептер жаһандық қайта құруларды бастан кешуде. Олардың негізгі мақсаты білім, білік және дағдыларды мұғалімнен оқушыға репродуктивтік түрде беру ғана емес, оқушының оқу проблемасын өз бетінше қою, оны шешу алгоритмін тұжырымдау, процесті бақылау және алынған нәтижені бағалау қабілеттерін қалыптастыру және дамыту болып табылады. Бір сөзбен айтқанда, үйренуге, білім іздеуге үйрету. Қазіргі білім адамның өзіне де, қоғамға да қажет қабілеттерін дамытуға бағытталған. Қазіргі уақыттың талабы білім беру жүйесін инновациялық даму және білім берудің заманауи сапасына қол жеткізу болып табылады.

Ашық алаңда талқылау үшін анықталған тақырып жалпы қазіргі кезеңде білім берудің алдында тұрған стратегиялық мақсаттар мен міндеттер контекстінде ерекше өзекті болып көрінеді. Алайда, әлеуметтік-мәдени және экономикалық дағдарыс жағдайымен байланысты бірқатар проблемалар

инновациялық жобаларды іске асыруды қиындатады. Бұл қарама-қайшылықтар қазіргі кезде жалпы білімге тән.

Ауыл мектебіне келетін болсақ, ол үшін бұл қарама-қайшылықты жою демографиялық жағдайдың ерекшеліктерімен, оқушылардың ақпараттық және білім беру ресурстарына қол жетімділігімен сипатталады. Мәдениет, ғылым және білім беру орталықтарынан алыстығымен, балалардың әртүрлі әлеуметтік тәжірибе алу шектеулерімен күрделене түсетін бірқатар ерекше, өзіне тән проблемалар аясында жүреді. Сондықтан соңғы жылдары адамның дамуына бағытталған стратегияны әзірлеу өте қажет. Талқылау үшін анықталған тақырыптың өзектілігі ауыл мектебі білім беру кеңістігінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылатындығымен де айқындалады. Себебі, ауыл мектептері еліміздің барлық мектептерінің шамамен 70%-ын құрайды.

Ауыл мектебі туралы мәселені қарау кезінде қазіргі ауыл мектебінің феноменін түсіну қажет деп ойлаймын. Қазіргі ауыл мектебі дәстүрлі ауыл мектептерінен несімен ерекшеленеді? Ауыл мектептері бүгінде жан-жақты сипатталады. Қала шегіне іс жүзінде кіретін ауыл мектептері бар, сонымен қатар аудан орталығынан 100 км және одан да ұзақ қашықтықта орналасқан ауыл мектептері де бар. Мұның бәрі аумақтық орналасуы тұрғысынан "ауыл мектебі" ұғымымен біріктіріледі. Менің ойымша, бүгінгі таңда бізге қазіргі заманғы ауыл мектебі деген не екенін анықтап алу керек. Ауыл мектебін қалай қаржыландыру керектігін, бүгінгі күні ауыл мектебі үшін қандай педагог қажет екенін және басқа да көптеген проблемаларды қалай шешу керектігін түсіну үшін нормативтік құжаттарды әзірлеу қажет.

Қазіргі ауыл мектебінің барлық аймақтық және аумақтық ерекшеліктерімен ортақ негіздер бар. Мен олардың кейбірін атаймын.

Біріншіден, ауылдағы әлеуметтік-экономикалық проблемалардың айқын көрінісі. Ауыл мектептері түлектерінің басым бөлігі қалалардағы жұмыс орындарын толықтыру ресурсы болып табылатыны түсінікті. Біз бұл тенденцияны барлық жерде байқаймыз, дегенмен соңғы уақытта ауыл шаруашылығының дамуымен ауыл мектебінің түлектері оқу орындарын бітірген жерде жұмыс істей бастайды.

Келесі айтатын мәселе, ауыл мектебі – бұл ауыл тұрғынының, мектеп түлегінің ерекше дүниетанымының қалыптасуына әсер ететін әлеуметтік институт. Бізді қазіргі ауыл мектебі қандай қасиеттерді тәрбиелейді және қазіргі қалалық мектеп қандай қасиеттерді тәрбиелейді. Осы мәселе бойынша зерттеу жүргіземіз. Нәтижесінде біз ауыл мектебі негізінен оқушылардың бойында өзара көмек, достық, адалдық, Отанға деген сүйіспеншілік сияқты әлеуметтік қасиеттерді тәрбиелейтінін көрсететін деректер алдық. Қатысушылардың, біздің оқушыларымыз, 24%-ы, ауыл мектебі оларды Отанға деген сүйіспеншілікті тәрбиелейді деп айтқаны біз үшін жағымды тосынсыз болды. Қатысушылардың, ауылдық мектеп оқушыларының 79%-ы әлеуметтік қасиеттерді атап көрсетті. Қалалық мектеп оқушылары жеке қасиеттерін сипаттайтын жауаптарды – жеке жетістік пен жетістік қасиеттерін тәрбиелейтін жауаптар берді. Міне, осылайша, тіпті бір ауданда орналасқан болса да біз қала мен ауыл мектебінің маңызды айырмашылығын көреміз.

Үшінші мәселе, менің ойымша, ауылдық мектеп әлеуметтік-мәдени орталық мәртебесін дамыту мүмкіндігіне ие. Ауыл мектебінің қызметі туралы жиі айтатын болсақ, біз мектеп ауылдағы әлеуметтік-мәдени орталық екенін көрсетеміз. Бірақ, менің ойымша, іс жүзінде бұл жағдай шындыққа жанаспайды. Қазіргі жағдайда ауыл мектебі осы мәртебеге, бейресми мәртебеге ие болуы керек. Бұл мектеп шынымен де ауылдағы әлеуметтік-мәдени орталық деп айтуға мүмкіндік беретін мұндай ресурстар, осындай мұғалімдер, осындай жағдайлар, ауылдық мектепке түсетін инвестициялар, жұмысты сыртқы ортамен ұйымдастыра алатын мектеп болу керек.

Төртінші мәселе, ауыл мектебі, қалалық мектептен айырмашылығы, компенсаторлық рөл атқарады. Ауылдағы отбасының өмірі айтарлықтай ерекшеленеді, сондықтан байланыстарды, қарым-қатынас қажеттіліктерін толықтыру қажет. Ата-аналар өздерінің білімі мен өмір салтының ерекшеліктеріне байланысты балаларды мектепке дайындауға, оқуға көмектесуге тиісті көңіл бөле алмайды.

Ауыл мектебінің тағы бір ерекшелігі – ауыл мектебіне қалалық мектепке қарағанда бейресми, сенімді қарым-қатынас тән. Ауыл мектебі әдетте кішкентай болғандықтан және онда сыныптар аз болғандықтан ғана емес. Ең алдымен, ауыл өмірінің өзі, адамдардың дүниетанымының ерекшеліктері, ойлау мен шешім қабылдауға асықпау – мұның бәрі ауылдық мектеп жағдайында бейресми және сенімді қарым-қатынастардың қалыптасуына ықпал етеді. Бұл, бір жағынан, ауылдық мектептердің артықшылығы, ал екінші жағынан, қауіп факторы, өйткені оқушы басқа қалалық ортаға түсіп, тіпті жоғары білім деңгейіне ие болса да, белгілі бір, айтарлықтай күрделі проблемаларға тап болады (мысалы, үлкен қалаға оқуға немесе жұмысқа келу, т.б.).

Қазіргі уақытта ауыл мектебі инновацияларды, жаңа технологияларды енгізу үшін барынша ашық болып отыр. Бүгінгі таңда ауылдық мектеп менталитет бойынша да, қолда бар технологиялар тұрғысынан да ашық.

Ауыл мектебінің проблемалары көп. Олар белгілі себептермен қалалық мектепке қарағанда көп. Ең алдымен, бұл ауыл мектебі үшін мұғалімнің барабар сапалы даярлығының болмауы. Еліміздің барлық педагогикалық жоғары оқу орындары кадрларды даярлауда ауыл мектебі үшін мұғалім жұмысының ерекшелігіне бағытталуы үшін көп жұмыстар атқаруда. Сонымен бірге, ауылдық мектепке

мұғалімді дайындау жалпы білім беретін қалалық мектепке қарағанда әлдеқайда қиын екені түсінікті.

Бүгінгі таңда ауыл мектебінің мұғалімі тек әмбебап, тек пәнді ғана емес, сонымен қатар пәннен тыс білімі, пәнаралық білімі бар және әртүрлі пәндер бойынша жұмыс істей алатын адам. Сонымен қатар, ол ауыл мектебінің бірдей компенсаторлық функциялары мен міндеттерін орындауға көмектесетін белгілі бір әлеуметтік-психологиялық, мәдени құзыреттілікке, кәсіби құзыреттілікке ие болуы керек.

Кейде ауыл мектебіне бакалавр дайындау жеткілікті, ал магистр мамандандырылған мектепте, гимназияда, лицейде жұмыс істеуі керек деп естиміз. Меніңше, бұл дұрыс емес. Бүгінгі таңда ауылда неғұрлым дайын маман жұмыс істеуі керек. Өйткені ол шешуге тура келетін міндеттер қалалық мектептегі мұғалім шешетін міндеттерге қарағанда әлдеқайда күрделі. Бұл пікірталас тудыратын мәселе болса да, мұнда бәрі бірдей емес. Бұндай жағдайда әрбір білім беру мекемесінің өзіндік ерекшелігі бар екенін ұмытпауымыз керек.

Тағы бір мәселе. Барлық коммуникациялық технологияларға қарамастан, жалпы алғанда, біз ауыл мектебінің белгілі бір әлеуметтік-мәдени оқшаулануы, оқушылардың шектеулі әлеуметтік тәжірибесі, белгілі бір дәрежеде – мұғалімдердің кәсіби байланыстары туралы айта аламыз. Әріпесе бұл алыста орналасқан шағын ауыл мектебі болса ауыл мұғалімінің менталитеті сияқты мүмкіндіктер басқа жерде көп емес. Олар жабық өмір сүреді, олар бір-бірімен жақсы, ата-аналарымен, балаларымен өзара түсіністікте болады. Барлығы өміріне риза: «Неліктен бізге қарқынды кәсіби байланыстар қажет, неге бізге қарқынды біліктілікті арттыру керек? Біз өз функциямызды игеріп жатырмыз» деген ойлар өздерін жұбатады. Шын мәнінде, біз бүгін айтып отырған және білім беру мекемесі қанық болған технологияларды ғана емес, ең алдымен ауыл мектебі педагогының өзінің кәсіптік даярлығына, өзінің білім беру сапасына және өзінің білім беру процесінің сапасына деген көзқарасын өзгерту қажет.

Тағы бір проблема – білім беру мекемесінен тыс әрдайым қолайлы әлеуметтік-мәдени білім беру ортасы жетіспейді. Мәдениет мекемелерінің болмауы. Бұл, әрине, ауыл мектебіне де әсер етеді.

Келесі мәселе – маманды ауыл мектебіне қалай апару немесе шақыру керек және оған қалай көмектесуге болады? Ол үшін екі тармақты ескеру қажет.

Бірінші: мұғалімнің шалғай аудандардағы жұмыс жағдайлары өте күрделі болғандықтан, ол жаққа оқуды бітіргеннен кейін оралуға оңай болатын ауылдан келген талапкерлерге басымдық беру керек.

Екінші: мұғалім мамандығы шығармашылық болғандықтан, ол белгілі бір жеке қасиеттерді, бейімділіктерді талап етеді және білімді таратуға ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік және мәдени-ағартушылық міндеттерді орындауға бағытталған. Талапкерлерді іріктеуді кәсіптік бағдарлау жұмысынан, ең алдымен, бейінді педагогикалық сыныптарды ұйымдастырудан бастау керек.

Бүгінгі таңда ауыл мектептерінің мұғалімдеріне ақпараттандыру саласында көмек қажет. Бұл ең алдымен заманауи білім беру технологияларын қолданумен байланысты. Алайда ауылда компьютердің болуы проблеманы шешпейді. Ақпараттандыру процесі мұғалімдердің компьютерлік сауаттылығын арттыруды ұйымдастырумен тікелей байланысты. Бұл міндетті шешу үшін жоғары оқу орындарында ауыл мектебіне көмек көрсету бағдарламалары әзірленді, оны іске асыру кезінде "Информатика" мамандығын алатын студенттердің әлеуеті пайдаланылады. Тәжірибе барысында магистранттар мұғалімдерді компьютерлік технологияны қолдануға үйретеді және оқу орнының компьютерлік базасын оңтайландырады. Бұл маманның іссапарына қарағанда әлдеқайда арзан болады. Ақпараттандыруға байланысты жұмыстың басқа түрлері де қолданылады. Олардың арасында жыл сайынғы ғылыми-практикалық конференциялар (оның жұмысына ауыл педагогтері де қатысады), желілік семинарлар, оқушыларға арналған Информатика бойынша олимпиадалары бар.

Менің ойымша, тағы бір проблеманы айтуға болады – ұлттық бірыңғай тестілеу тұрғысынан, білім беру сапасы тұрғысынан ауыл мектебі қызметінің нәтижелерін бағалау проблемасы. Біз ауылдық мектептегі ҰБТ-ның нәтижелері қалалыққа қарағанда біршама төмен екенін білеміз. Бірақ біз ауыл мектебін Ұлттық бірыңғай тестілеу нәтижелері бойынша ғана бағалауымыз керек деп айтуға құқығымыз бар ма? Бұл да ашық және пікірталас тудыратын мәселе. Ауыл мектебі қызметінің ерекшелігін ескеретін оның қызметінің нәтижелерін бағалауға кешенді тәсіл қажет.

Ауыл мектептерінің проблемаларын шешу мәселесіне әрбір ауыл оқушысының білім алу құқығын іске асыруды қамтамасыз ету тұрғысынан қарау қажет. Осыған байланысты жаңа ауыл мектептерін ашу, мектептерді қолдау, оларды материалдық-техникалық жабдықтау, компьютерлендіру жөніндегі бағдарламаны жалғастырған жөн. Білім беру қазіргі қоғамның дамуының басты факторы болып табылады, әсіресе жоғары технологиялық өндірістің перспективалары, әлемдік экономикалық кеңістікке интеграция процесі, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен бекітілуі және т. б. Елімізде бұл білім беру саласы жол салу, электр желілерімен, байланыс құралдарымен қамтамасыз ету, ауруханалармен салыстырғанда өркениеттің кішкентай болса да негізі болып табылады. Сондықтан еліміздің көптеген өңірлерінің әл-ауқаты мен олардың әлеуметтік дамуы туралы ауыл мектебінің сақталуы мен нығаюына байланысты ғана айтуға болады.

Біздің еліміздегі ауыл мектептерінің көпшілігінде материалдық-техникалық база мен мұғалімдерді даярлау проблемалары бар. Олар қазіргі заманғы талаптарға сай келмейді. Олардың кейбіреулерінде қажетті мамандармен қамтамасыз етілмеген және білім беру циклінің барлық пәндері

жүргізілмейді. Сонда да, ауыл мектебінің проблемалары бірнеше рет жоғары деңгейде талқыланды. Білім беруді дамыту бойынша бағдарламалар қабылданып, іске асырылуда. Сонымен бірге, өңірлерде, жергілікті жерлерде тиісті білім беру саясаты құрылып, ауылдық жерлерге сапалы білім беру үшін, қол жетімді болу үшін ерекше миссияны жүзеге асыратын аймақтық педагогикалық білім беру орталықтары жұмыс істеген жағдайда ғана өзекті мәселелерді шешуге болады.

Ауыл мектебін дамытудың негізгі мәселесі әрқашан оның халықтық рухы, өмірдің әлеуметтік сипаты, қоғамға ашықтығы және оны біріктіруге бағытталған басқарудың мемлекеттік сипаты арасындағы қарама-қайшылықта болды. Бұл қарама-қайшылықты жеңу әрдайым ауыл мектебінің пайдасына бола бермейді. Сондықтан ол өзінің миссиясын, құндылықтары мен мақсаттарын үнемі нақтылап тұруға мәжбүр болды. Ауыл мектебінің қалыптасуына және өзін-өзі дамыту үдерісіне бірегей білім беру институты ретінде мұғалімдердің, ата-аналардың, оқушылардың, ауыл қоғамдастығының құндылықтарының ұғынуына, яғни оның қызметін іске асыруға бағытталған халықтың мәдени-тарихи өмірінің үлгілері бойынша атқарылуына ықпал етті. Қазіргі кезеңдегі білім берудің негізгі міндеті ретінде оның жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар контекстіне оралуы болды.

Ауыл мектебіне қатысты бұл шаруа руханиятын, мәдениетін, жер иесінің сезімін қалпына келтіру және қайта құру, ауыл мектебін ауыл қоғамы дамуының тиімді факторына айналдыру дегенді білдіреді. Ауыл тұрғындары көбінесе ұжымдық сананың тасымалдаушылары, ұлттық құндылықтардың жақтаушылары, алдыңғы ұрпақтардың тарихи жадының мұрагерлері, халықтық педагогика, медицина, мәдениет және агрономия дәстүрлерін сақтаушылар болып қала береді. Шаруалардың ұжымдық психологиясы саласында халықтың өмір сүру жолдары туралы түсініктеме іздеу керек. Шаруа өмірі мен шаруаның өзіндік санасының менталитетінің ең тән белгілерінің қатарына мыналарды жатқызуға болады: жерге, табиғатқа ерекше көзқарас; ауылдық қоғамның ашықтығы; адами қатынастардың сенімділігі; әр отбасына және қоғамның әр мүшесіне қамқорлық және т.б. Бұл құндылықтар қолайсыз саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайларға байланысты едәуір дәрежеде жойылған ауылдың ақыл-ой кеңістігінің мазмұнын құрайды.

Ауылдық білім берудің менталдылығын зерттеу қазіргі әлеуметтік-мәдени жағдайда ерекше өзектілікке ие болады. Өйткені оны реформалау үшін келесі аспектілерді ескеруі керек: бірінші, – әлеуметтік өмірді, білім беру саласын оның ауылдық өмір салты арақатынасында жаңғырту арқылы қандай психикалық құрылымдарға сүйенуге болады; екінші, – белгілі бір менталды құрылымдардың тұрақтылығына байланысты ауыл тұрғынының әлеуметтік өмірі ретінде білім беру жүйесіндегі қандай жаңалықтар сәтті болады. Қазіргі уақытта позитивті даму процестерін қолдаудың негізгі факторы ретінде білімнің өсіп келе жатқан рөлін ескере отырып, мектептің маңызды функциясы ауылдың психикалық кеңістігін сапалы жаңа деңгейде қалпына келтіру деп санаймыз.

Әдебиеттер тізімі

1. **Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңы.**
2. **Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2010 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.**
3. **Абанкина Т.В.** Оценка результатов внедрения вариативных моделей реструктуризации сети сельских школ в экспериментальных регионах // Вопросы образования. – 2007. – №1. – С. 175-182.
4. **Бабанский Ю.К.** Педагогика / Ю.К. Бабанский. – М., 2002. – 356 с.
5. **Байбородова Л.В.** Сельская малочисленная школа: какая она сегодня. М., 2002. – 356 с.
6. **Бондаревская Е.В.** Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания: Ростов-на-Дону, 2000.
7. **Зинченко, В.И.** О развитии системы подготовки кадров для малокомплектных школ // Тематическое приложение к журналу «Вестник образования». – 2006. – №2. – С. 76-80.

ӘОЖ947. 1/9

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

Халыкова Г. А. – математика және информатика пәнінің оқытушысы, «Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі» КМКК, Қостанай облысы, Арқалық қаласы.

Бұл мақалада Қазақ халқының ұлы ағартушы-ұстазы Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық идеялары туралы айтылады. Сонымен қатар оның идеяларының қазіргі заманмен үндесуі, сабақтастығы да мақаладан көрініс табады. Ыбырай Алтынсариннің ұлы мұрасы мәңгілік болашақ ұрпақтың таусылмас қазынасы екендігі туралы осы мақалада берілген.

Түйінді сөздер: ағартушы, педагог, этнограф, идея, фольклоршы.